Peter KOPECKÝ

Universitatea „Comenius" din Bratislava, Institutul de Studii Europene şi Relaţii Internaţionale al Facultăţii de Ştiinţe Economice şi Sociale
„Comenius" University of Bratislava, Institute of the European Studies and International Relations in the Faculty of Economics and Social Science

Misiunea militară a generalului Milan Rastislav Štefánik în România în lumina documentelor din arhivele române şi franceze[1]

The military mission of the general Milan Rastislav Štefánik in Romania in the light of the documents in the Romanian anf French archives

In Romania the mission of the French general Milan Rastislav Štefánik, native from Slovakia (minister of war in the Czech Republic since October 1918), took place from October 1916 until January 1917. His mission was to enroll Czech, Slovak and prisoners from Alsacia and Lorrene captured by the Romanian army in the period August-December 1916. The Romanian king didn't agree because he said that the soldiers sword faith to a country and they wouldn't make the same thing a second time for another one. After the Intervention of prime-minister Brătianu, the Romanian king agreed to the plans of Štefánik.

Keywords: French archives, Czech and Slovak prisoners, Romanian army, First Mondial War, the Romanian king

Institution's address: Odbojarov 10/a, P.O. Box 129, 820 05 Bratislava 25, Slovakia,
tel./fax: + 421 2 501 17 623, e-mail: *uesmr@fses.uniba.sk*

Personal e-mail: *kopecky@fses.uniba.sk*

Articolele şi studiile pe teme istorice se datorează, de regulă, unor sarcini prevăzute de planul de cercetare, dorinţei de cunoaştere a specialistului, dar şi unor motive aleatorii. În ceea ce priveşte contribuţia de faţă, prin care dorim să cinstim memoria generalului slovac Milan Rastislav Štefánik, de la a cărui moarte tragică se împlinesc curând 90 de ani, aceasta este, de bună seamă, rodul spiritului de investigare ce-l animă pe autor, precum şi al pregătirii sale euristice *ad hoc. Spiritus movens*, însă, l-a constituit lectura studiului istoricului român, Ioan Saizu, care prezintă vizita lui T.G. Masaryk în România, în anul 1917, făcând referiri şi la misiunea lui Štefánik[2]. Preşedintele Consiliului Naţional Ceho-Slovac, viitorul preşedinte al Ceho-Slovaciei, a stat vreme mai îndelungată la Iaşi, în alte oraşe zăbovind mai mult sau mai puţin doar în trecere. Însoţit de gazde, a vizitat chiar şi poziţiile de pe frontul de la Mărăşeşti. Întrucât presa locală cât şi autorităţile i-au acordat preşedintelui atenţia cuvenită, au fost consemnate, relativ detaliat, datele referitoare la sejurul acestuia. În ciuda importanţei deosebite pe care o atribuim vizitei lui Masaryk, însemnătatea acesteia este mai degrabă una morală. Fermitatea armatelor ruse aliate a luat un curs descrescător pe câmpul de bătălie, iar după revoluţia bolşevică acest fapt a dus în cele din urmă la părăsirea poziţiilor de luptă din nordul României. Masaryk trebuia, printre altele, să urmărească posibilitatea de întreţinere şi asigurare a armamentului pentru o mare unitate ceho-slovacă pe teritoriul României. Masaryk s-a convins că pe frontul românesc există probleme insolvabile privind aprovizionarea, iar condiţiile de la faţa locului, inclusiv administraţia greoaie din cadrul armatei române şi mentalitatea, nu corespund pentru zecile de mii de legionari care ar fi trebuit sa traverseze întregul teritoriu al României, ca să ajungă în Grecia şi de acolo să plece în Franţa. În cercurile militare franceze exista o mai îndelungată preocupare în privinţa formării de legiuni (= armata ceho-slovacă din străinătate)[3]. Exemplul voluntarilor sârbi a dus la ideea de a înfiinţa legiuni şi pe teritoriul României. Din aceste motive s-a deplasat în România František Král, confidentul lui Beneš, având funcţia de „colonel onorific", care a încercat la Bucureşti, în prima săptămână a lunii septembrie 1916, să -i convingă atât pe reprezentanţii misiunii militare franceze în România, cât şi personalităţile române militare de rang superior în

http://www.revistatransilvania.ro

Milan Rastislav Štefánik
sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/Milan_Rastislav_Štefánik

privinţa necesităţii de a transfera pe frontul românesc 40.000 de legionari cehi şi slovaci din Kiev şi Odesa, idee respinsă de către Masaryk în timpul vizitei lui la Iaşi, menţionate mai sus, ca fiind neviabilă[4]. Štefánik, a cărui misiune militară a durat din 28 octombrie 1916 până în 3 ianuarie 1917, urma să revină, din aceste considerente, la Iaşi spre sfârşitul lunii februarie 1918. Din cauza prelungirii şederii sale în Italia, a inactualităţii ideii respective cât şi datorită plecării sale în S.U.A., imposibil de amânat, deplasarea la Iaşi a fost anulată[5].

Iniţial, Regele României se opusese infiinţării legiunilor pe teritoriul României, în virtutea cunoscutei filozofii dinastice: de vreme ce ostaşii au jurat credinţă unui monarh, n-o mai pot jura şi altuia. Pe de altă parte, presiunea exercitată de cei mai ifluenţi politicieni francofili din perioada respectivă, T. Ionescu şi I. C. Brătianu, precum şi situaţia defavorabilă a unităţilor române au dus la o considerabilă modificare a poziţiei monarhului, de altfel uşor influenţabil, astfel încât deşi nu era de acord cu înfiinţarea legiunilor pe teritoriul României, şi-ar fi dat acordul la transferarea lor pe teritoriul României.

Misiunea lui Štefánik în Rusia, respectiv în România, a constituit unul dintre elementele componente ale planului Ministerului de Externe al Franţei, vizând „utilizarea elementului ceh aflat în străinătate, mai ales în Rusia"[6]. Štefánik s-a identificat cu ideea aceasta, menţionând în propunerea de iniţiativă trimisă Statului-Major al armatei franceze „formarea armatei cehe independente din 50 până la 100 000 de bărbaţi, combatanţi pe frontul francez, nu cel rus..."[7]

Din aceste motive îl regăsim pe Štefánik la mijlocul lunii august 1916 în Rusia, în calitate de membru al Misiunii Militare Franceze, aflată sub comanda gen. M. Janin[8]. Care au fost motivele concrete ce l-au determinat pe Štefánik să plece din Mogilev şi să-şi lărgească misiunea şi asupra împrejurărilor periculoase şi complicate din România?

Probabil, impulsul iniţial l-au constituit neînţelegerile cu reprezentanţii Consiliului National Ceho-Slovac de pe lângă comandamentul rus. Predecesorul lui Štefánik a fost ofiţerul ţarofil Jozef Dürich, deputat în parlamentul austriac şi vicepreşedinte al Consiliului Naţional Ceho-Slovac, care se afla în Rusia cu avizul Ministerului de Externe al Franţei încă din luna mai 1916[9]. Acesta era „secondat" de locotenenţii Stern (ulterior sub supravegherea poliţiei) şi Stefl. Activitatea şi comportamentul acestor trei persoane era privită cu ochi răi de către membrii vigilenţi ai Misiunii Militare Franceze. Gen.Janin face referiri mai amănunţite la aceste aspecte în telegrama destinată şefului Statului - Major al Armatei Franceze: „Trecutul lui Štefánik, demnitatea lui, credinţa în victorie şi integritatea morală ale acestuia şi-au făcut aici efectul optim... la propunerea gen.Gurko i-a fost decernată Crucea Sf.Vladimir, clasa IV cu spadă... Pe de altă parte, nu sunt trecute sub tăcere temerile pricinuite de atitudinea altor trei (Dürich, Stefl, Stein – nota noastră), de modul jignitor de a se exprima - avându-şi originea, probabil, în calităţile excepţionale ale spiritului naţional ceh – de cheltuielile exagerate care depăşesc în mod suspect binecunoscutul cadru al veniturilor personale şi militare oficiale, de viaţa lor dezordonată şi legăturile suspecte cu persoane obscure."[10]

Zuzana Štanová, în lucrarea menţionată, confirmă părerea vehiculată că Dürich, în mediul rusesc, acţiona în favoarea făuririi principatului ceh cu uniune personală cu ţaratul rus[11].

Cel de-al doilea motiv, care l-a convins pe Štefánik de justeţea plecării sale în România, îl constituie faptul că şeful statului major rus şi-a dat verbal avizul oficial privind evacuarea ostaşilor recrutaţi în România cu destinaţia Franţa. Este vorba, de bună seamă, despre soldaţii cehi şi slovaci, dar partea franceză era interesată prioritar de alsacienii şi lotaringienii din armata germană luaţi prizonieri în România la începutul războiului[12]. În acest scop, Štefánik a început să formeze în Rusia comitete locale, care urmau să-i adune pe cei interesaţi de plecarea în Franţa. În privinţa

hotărârii cruciale luate de Statul- Major Rus, ne spune mai multe o altă mărturie a lui Janin:"... Štefánik a soluţionat o chestiune ce trena de doi ani... a învins rezistenţa venită dintr-o direcţie suspectă... Cred că sunt la mijloc şi opinii politice diferite de ale noastre, în ceea ce priveşte Ceho-Slovacii şi Austria, gelozia naţiunilor occidentale referitor la un popor slav şi, poate, trebuie să fac această precizare, pentru a fi complet, şi intrigile venite din occident."[13] Ce înţelegea gen. Janin sub contacte suspecte ale celor trei? Probabil legăturile lor cu cercuri reacţionare din Germania, Austria ori poate chiar şi din Franţa, cercuri care nutreau un interes susţinut pentru păstrarea regimurilor monarhice.

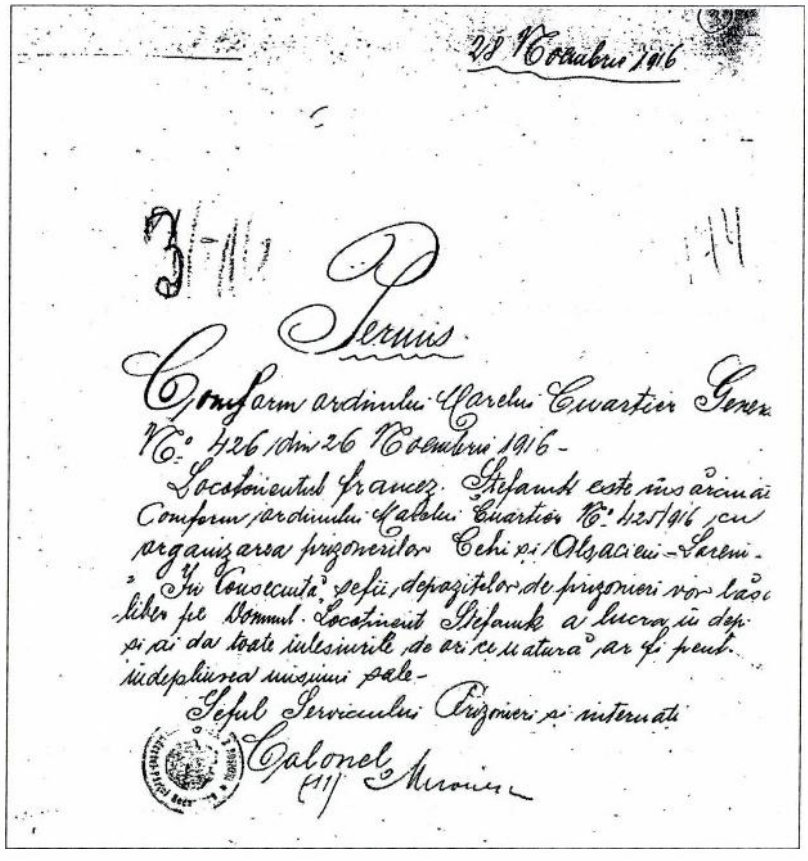
Cel de-al treilea motiv care l-a determinat pe Štefánik să plece în România consta, probabil, în intuiţia sa, planurile sale de viitor şi viziunile sale. Una dintre viziunile sale a fost, de pildă, coexistenţa eficientă a romanităţii cu lumea slavilor din Europa postbelică. Štefánik ştia că următorul său drum, după ce va fi obţinut prizonierii în vederea formării unor legiuni în Rusia şi România, în mod necesar va duce în S.U.A. unde era aşteptat să-şi împărtăşească impresiile şi opiniile în faţa reprezentanţilor diasporei române[14] care întreţineau contacte vii cu reprezentanţii români din Paris- prietenii lui Štefánik. Românii transilvăneni din S.U.A., spre deosebire de slovacii din America, se înrolau în număr mare direct în rândurile armatei S.U.A.[15].

Prin urmare, Štefánik porneşte în România după o bună cumpănire a lucrurilor, după ce are certitudinea că partea rusă va accepta rezultatele misiuniii lui în România. De altfel această misiune a lui se desfăşura pe fondul unei dure opoziţii ruse faţă de Misiunea Militară Franceză din România, numeroasă şi bine pusă la punct profesional (aproximativ 1500 de ofiţeri şi subofiţeri)[16]. Ruşii se temeau, probabil, de o armată română puternică, în eventualitatea în care după război se va disputa problema alipirii teritoriale a Basarabiei la România. După cum a confirmat-o evoluţia ulterioară a evenimentelor, teama lor a fost întru totul justificată[17].

Štefánik se deplasează mai întâi la Chişinău şi pe 28 octombrie 1916 (conform calendarului iulian pe 15 octombrie) se află la Iaşi[18]. Din Iaşi la Bucureşti Štefánik a ajuns cu avionul în data de 19 octombrie, iar pe 30 octombrie se şi prezenta în faţa generalului Berthelot, comandatul Misiunii Militare Franceze în România. Ca un om cu simţ practic ce era, Štefánik şi-a adus cu el şi echipamentul meteorologic necesar. Referitor la aceasta, în data de 28 noiembrie, generalul Berthelot nota în jurnalul său următoarele:„acest fapt ne permite să organizăm serviciile meteorologice cărora aici le ducem lipsa."[19] Astfel s-a creat germenele serviciului meteorologic din cadrul armatei române, serviciu condus ulterior de către locotenentul Demetrescu. La îndrumarea gen. Berthelot, serviciul meteorologic primea datele şi mesajele necesare prin intermediul telegrafiei fără fir. Staţia de telegraf se găsea la Vaslui şi capta raporturile meteorologice din staţiile de observare de la Saloniki şi Taranto. Štefánik însă nu se putea ocupa în totalitate de misiunea meteorologică, întrucât avea un alt ţel. Amănuntele referitoare la acesta le aflăm din nota gen. Berthelot trecută în evidenţă cu nr.168 din 7 decembrie 1916, adresată regelui României:

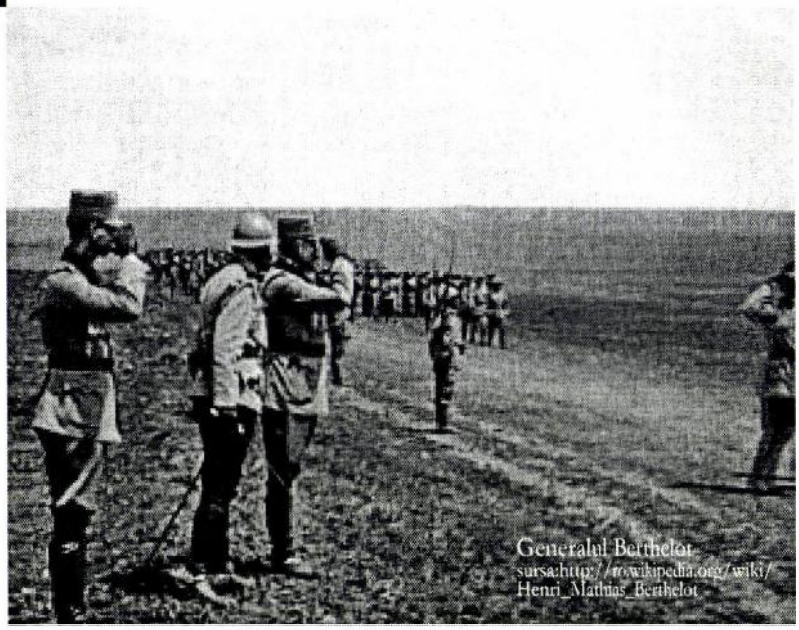
„Succesiunea rapidă a evenimentelor actuale (spus fără ocolişurile diplomatice, retragerea armatei române şi evacuarea regelui, a guvernului şi a Statului-Major din Bucureşti la Iaşi pe data de 30 noiembrie 1916 – nota noastră) cere neamânat luarea unei decizii cu privire la evacuarea în Franţa a prizonierilor de naţionalitate cehă ca şi a prizonierilor de origine alsaciano-lotaringiană.

În timp ce guvernul Republicii Franceze nu va face cunoscut rezultatul tratativelor duse în acest scop, Generalul, şeful Misiunii Franceze, cere ca imediat să

28 Octombrie 1916

Serviciul

Conform ordinului Marelui Cuartier General
No. 426 din 26 Octombrie 1916 -
Locotenentul francez Štefanik este însărcinat
Conform ordinului Marelui Cuartier No. 425/916, cu
organizarea prizonierilor Cehi şi Alsaciei-Lorena.
Vă rugăm aduceţi la cunoscuţă şefii depozitelor de prizonieri vor lăsa
liber pe Domnul Locotenent Štefanik a lucra în dep.
şi vă dă toate înlesnirile de ar fi natura, iar şi pent.
îndeplinirea misiunii sale -
Şeful Serviciului Prizonieri şi internaţi
Colonel Mironescu

Generalul Berthelot
sursa:http://ro.wikipedia.org/wiki/Henri_Mathias_Berthelot

se purceadă la trierea ostaticilor cehi şi alsaciano-lotaringieni. Propune ca domnul locotenent Štefánik (numele său este ortografiat în diverse moduri, în funcţie de naţionalitatea- franceză sau română – a celui care scria; semnele diacritice de rigoare lipseau oricum – nota noastră), avizat de Alteţea Voastră, să fie desemnat pentru a purcede imediat la această operaţiune şi, în acest sens, să i se atribuie toate prerogativele necesare, atât în vederea trierii propiu-zise, cât şi pentru pregătirea cadrelor care să constituie poliţia necesară supravegherii prizonierilor, precum şi pentru a face orice propuneri utile.

Prizonierii astfel triaţi, vor fi izolaţi şi duşi în locul găsit şi propus Statului-Major de către locotenentul Štefánik.

Dacă Alteţea Voastră aprobă aceste propuneri, ar fi binevenită înmânarea imediată domnului locotoenent Štefánik a ordinului de serviciu care să-l îndreptăţească la executarea acestei misiuni.

Generalul Berthelot, comandantul Misiunii Militare Franceze în România."

Interesantă nu este forma notei, care este redactată la persoana a treia cum sunt şi cele din zilele noastre. Notificarea constituie o combinaţie a conţinutului unei note personale şi verbale, în contradicţie cu caracterul unor astfel de documente, în evidenţă ieşind urgenţa şi presiunea asupra regelui. Generalul Berthelot însă trebuia, conform procedeului prestabilit - pentru a nu aduce atingere suveranităţii organismelor militare superioare ale ţării gazdă – să depună nota la Statul-Major (care figurează în documente ca Marele Cartier General), iar şeful acestuia o înainta regelui. Štefánik vroia să-şi înceapă activitatea imediat după audienţa privată la rege, probabil pe 19 noiembrie 1917[20], încă înainte de a avea la dispoziţie toate aprobările necesare. Poate credea că audienţa la rege a înlăturat barierele şi i-a deschis toate uşile şi mai ales porţile taberelor de prizonieri. Cât de mult s-a înşelat reiese din corespondenţa şi telegramele din arhiva militară din Piteşti[21]. Generalul D. Iliescu, de la Statul-Major a adăugat pe nota geneneralului Berthelot, citată mai sus: Ordin al Statului-Major – colonel de Stat-Major Mironescu – executaţi!

Astfel Statul-Major a pus în mişcare începeata birocraţie administrativă militară, sui-generis, care în primul rând a tulburat în mod neplăcut imobilitatea de până atunci a comandanţilor taberelor de prizonieri. În componenţa ordinului intra şi circulara telegramă, bătută la maşină, cu nr. 2317 din 8 decembrie 1916, dată de colonelul Tabacovici, directorul serviciului de evidenţă a prizonierilor din cadrul Ministerului de Război. Circulara care ordonă fără echivoc ca locotenentul Štefánik să fie primit, iar însărcinarea sa să fie acceptată era destinată tuturor taberelor de prizonieri, adică taberelor din Bârlad, Şipote, Dobrovăţ, Tecuci, Galaţi şi Măstăcani, dar unii comandaţi nu considerau că este suficientă, ceea ce reiese din telegrama cu nr.817 din 12 decembrie, cu menţiunea de *cu precădere,* ceea ce însemna prioritate, trimisă la ordinul generalului Popovici, comandantul Etapelor (popasuri prestabilite ale armatei pe traseu) şi a comunicaţiilor cu sediul la Focşani. Textul telegramei a fost scris la Buzău, poartă ştampila poştei din Focşani şi este adresat sus menţionatului colonel Mironescu de la serviciul de statistică din cadrul Ministerului de Război. (În documentul anterior figura ca director al serviciului de evidenţă a prizonierilor.) Telegrama a fost trimisă probabil pe 10 decembrie, iar la Ministerul de Război a ajuns pe 11 decembrie 1916. Textul ei este elocvent: „Ordonaţi ca locotenentul francez Štefánik să aibă **permis** de a face triajul prizonierilor cehi şi alsaciano-lotaringieni în **taberele noastre de prizonieri** (sublinierea noastră).

Generalul Mironescu a notat pe telegramă: „prelucrat odată cu numărul 2350/2387... şi în continuare...24.XI.1916 (=7 decembrie) Focşani...se va da (din reacţia gen.Mironescu reiese că de fapt sub nr.2350 aprobarea o dăduse deja pe 7 decembrie- nota noastră) de urgenţă ordin tuturor taberelor." De aici se poate deduce că expeditorul telegramei, colonelul Popovici, cerea, în mod birocratic, şi un *permis* special pe care Štefánik să-l aibă asupra sa. Într-adevăr, acest *permis*, întocmit caligrafic, trecut în evidenţă cu numărul 174 i-a fost eliberat lui Štefánik pe data de 11 decembrie, având următorul conţinut:

„Locotenentul francez Štefánik este din ordinul

Statului-Major C 425/1916 însărcinat cu organizarea prizonierilor cehi şi alsaciano-lotaringieni. Din aceste considerente, **comandanţii taberelor de prizonieri vor permite domnului locotenent Štefánik să lucreze nestingherit** (subl.P.K.) şi îi vor asigura toate facilităţile de orice natură care s-ar ivi în exerciţiul misiunii sale. Şeful Serviciului prizonieri şi persoane internate."

Colonelul Mironescu avea, prin urmare, funcţii cumulate de şef al serviciului de statistică şi al celui pentru prizonieri şi persoanelor internate care, evident, se află în strânsă legătură cu statistica şi evidenţa. În documentul următor (nr.426) din 17 decembrie 1916, o telegramă de urgenţă, extraordinară, a gen. Mironescu, trimisă comandanţilor taberelor de prizonieri, se pune accentul pe faptul ca prizonierii de origine cehă şi alsaiano-lotaringiană să fie imediat transferaţi la Bârlad; iar în cazul în care eventual s-ar afla la lucrările de consolidare din Dobrogea, să fie imediat retraşi şi puşi la dispoziţia lui Štefánik.

Având în vedere avansarea rapidă a trupelor germane care au înlocuit, pe liniile principale ale frontului, unităţile austro-ungare, prizonierii cehi şi slovaci din Dobrogea, deci din sudul României, de la graniţa cu Bulgaria, pe atunci inamică, au fost în cele din urmă transferaţi în centrul de concentrare din Bârlad şi pe urmă la Iaşi.

Štefánik a găsit în taberele amintite în jur de 1800 de cehi şi slovaci. Slovacii erau mai mulţi, dovadă fiind numele înscrise pe listele cu prizonierii din arhiva militară din Piteşti[22].

Štefánik a identificat, de asemenea, în jur de 200 de alsacieni şi lotaringieni aflaţi mai ales în tabăra din Tecuci. Štefánik a găsit în tabere şi persoane cunoscute, faţă de care nutreşte încredere şi care vor continua lucrările după plecarea sa. Lasă deoparte, însă, şi zeci de improbi[23].

Štefánik intră în posesia aprobării oficiale în scris (documentul nr.426) în vederea trierii prizonierilor, din partea generalului Berthelot, abia pe 9 decembrie 1916 adică aproape la zece zile de la evacuarea regelui, a guvernului şi Statului-Major din Bucureşti şi exact la 40 de zile de la sosirea sa la Bucureşti! Textul acesteia prevede: „...din ordinul Alteţei Sale Regale sunteţi autorizat să vizitaţi taberele de prizonieri în vedere: l. trierii tuturor prizonierilor de origine cehă şi alsaciano-lotaringiană; 2. numirii ofiţerilor din rândurile prizonierilor, care vor răspunde pentru purtarea şi disciplina acestora; 3. transferul acestor prizonieri în tabere provizorii sau locuri de concentrare, care se va face de la sine înţeles sub escorta şi paza soldaţilor români."[24] După cum rezultă din alte materiale, locul principal de concentrare l-a constituit oraşul Bârlad, unde printre primii ajunşi erau alsacienii şi lotaringienii. Štefánik în vremea aceea, practic, cam încheiase trierea, îi rămăseseră doar catacombele din Galaţi, fapt confirmat de ultimul document de arhivă care face referiri la Štefánik. Documentul respectiv (având nr. 428) este o telegramă de urgenţă extraordinară din 17 decembrie 1916, semnată de colonelul Mironescu, adresată comandantului trupelor terestre, generalului Ghica, aflat la Galaţi. Reia ordinul din 26 noiembrie (documentul nr. 426), pune accentul pe aprobarea misiuni din partea alteţei regale, arată că misiunea este aprobată pentru toate locaţiile din ţară (ceea ce vine să susţină justeţea presupunerii noastre avansate mai sus referitor la refuzul iniţial al comandaţilor de tabere, dar şi în afara lor, de a coopera) ca în încheiere să ceară pentru Štefánik mijloc de transport şi un însoţitor, acesta fiind desemnat în persoana locotenentului Trancu.

Demne de menţionat sunt circumstanţele particulare legate de plecarea lui Štefánik din Bucureşti în ziua de 6 decembrie 1916, în pragul intrării germanilor în oraş. Štefánik, suferind de agravarea bolii sale de stomac, aştepta să-i parvină sus amintita aprobare oficială din partea regelui. Amănunte referitoare la această situaţie se găsesc în memoriile lui Charles Vopička, legionar ceh aflat în serviciile diplomatice ale S.U.A. Acesta relatează despre momentele zbuciumate de atunci în felul următor: "...Suferindul Štefánik nu putu să plece mai repede... mi-a cerut o maşină, ca să-l ducă până la fostul sediu al Statului Major al armatei române (în incinta actualului aeroport pentru zboruri interne, Băneasa- nota noastră); ajuns acolo, găsi avionul său într-o stare de neutilizat. (De bună seamă, avionul, într-un spaţiu părăsit şi nepăzit nu a trecut neobservat de către nişte persoane neavizate sau curioase – nota noastră). Şoferul s-a văzut nevoit să-l ducă până la Ploieşti, de unde a reuşit să se salveze în ultima clipă... Štefánik a fost unul dintre ultimii soldaţi care au părăsit oraşul Bucureşti... Germanii, şi mai ales austriecii şi ungurii ar fi exultat de bucurie, dacă l-ar fi prins pe generalul(sic) Štefánik."[25] Štefánik însă a revenit pe un drum ocolit la Galaţi şi împreună cu un grup de ofiţeri francezi (sursele indică numele ofiţerilor Gaston Peter şi Bahezre de Lanlay) a încheiat trierea în jurul datei de 16 sau 17 decembrie 1916[26].

Conform surselor franceze, majoritatea prizonierilor cehi şi slovaci se opunea să stea în taberele de prizonieri în compania nemţilor şi a ungurilor. Vizitele lui Štefánik în tabere avuseseră darul să amplifice acest sentiment refractar. După cum se va vedea mai încolo, după plecarea lui Štefánik, condiţiile şi regimul de viaţă din lagăr s-au îmbunătăţit simţitor, motiv pentru care nu s-au mai înghesuit la recrutările pentru legiuni. În schimb însă, în urma încheierii armistiţiului dintre România şi Germania la Focşani, pe data de 17 decembrie 1917, şi a tratatului de pace Brest-Litevsk îi ameninţa pericolul că vor fi predaţi Austro-Ungariei. Un astfel de caz s-a întâmplat, de exemplu, cu prizonierii slovaci din Rusia, care au intrat

http:\\www.revistatransilvania.ro

ulterior în componenţa regimentului 71 infanterie, cunocut datorită evenimentelor tragice de la Kraguievaţ.

Din alte documente de arhivă şi din corespondenţă reiese clar că după plecarea lui Ştefánik controlul asupra situaţiei şi l-a asumat gen. Berthelot, preluând comanda unităţilor din Basarabia, care urmau să fie transferate în Franţa, a adoptat un ton mai sever faţă de administraţia militară românească şi a însărcinat în mod special un ofiţer cu continuarea trierii prizonierilor. Îl interesau, în mod prioritar, ofiţerii, după cum reiese din documentul cu nr.129. Cerea pe data de 8 mai 1917 Ministerului de Război, concret Serviciului de evidenţă a prizonierilor să trimită prin intermediul ofiţerului însărcinat – căpitanul Reimann – datele necesare pentru Misiunea Militară Franceză:

a) câţi prizonieri de război(ofiţeri), atât cehi cât şi slovaci, se află în tabere şi câţi alsaciano-lotaringieni;

b) **înaintaţi** situaţia efectivelor la fiecare dintre naţiunile arătate mai sus în fiecare tabără în parte.

Dintr-o notă adăugată, de mână, reiese că în tabăra Dobrovăţ se găseau pe 23 aprilie 1917 ofiţeri în următoarea componenţă: 5 cehi, 4 sârbi-croaţi, 2 ruteni 2 polonezi. În data de 20 mai 1917, Ministerul de Război emite către comandanţii de tabere ordinul (documentul nr. 466) de a lua măsuri urgente în vederea separării prizonierilor "de origine slavă, cehi, croaţi-sârbi etc. de prizonierii germani şi austrieci." Acelaşi lucru este comunicat şefului Statului-Major al armatei române. În ultima decadă a lunii mai din acelaşi an, numitul căpitan Reimann din cadrul Misiunii Militare Franceze a găsit în tabere, în urma unei căutări asidue, doar 9 (nouă) prizonieri de origine ceho-slovacă, dispuşi să se înroleze în legiunile ceho-slovace din Franţa. Generalul Berthelot menţionează acest fapt în scrisoarea către Ministerul de Război din data de 26 mai. Cei 9 prizonieri urmau să fie transferaţi de urgenţă în comuna Copol din suburbia oraşului Iaşi, în clădirea de pe strada Sararie, vis a vis de cazarmele regimentului 7 de cavalerie, adică în locul desemnat în prealabil de către Ministerul de Război.

Atenţia ne-a fost atrasă, de asemenea, de documentul de arhivă purtând nr. 465, conţinând date concrete referitoare la situaţia slovacilor şi cehilor din taberele de prizonieri. Documentul constituie o adresă scrisă de mână, privind aplicarea unui tratament special prizonierilor polonezi, interesul nostru, însă, ni l-au suscitat două adnotări adăugate:

"X. Acest ordin este valabil şi pentru prizonierii de război cehi şi slovaci.

XX. În ceea ce priveşte prizonierii cehi şi slovaci, responsabilitatea pentru ei îi revine Comitetului Naţional Cehoslovac (sic!) din Paris."

Adresa făcea posibil ca prizonierii să-şi aleagă reprezentanţii săi în vederea contactelor cu organele locale, prizonierii aveau dreptul să primească şi să trimită corespondenţă şi colete, să beneficieze de bucătari proprii (tradiţionala mămăligă, gătită zilnic cu apă cam infectă, nu le era pe plac- fusese de fapt unicul aliment vreme de câteva luni), în continuare aveau dreptul la asistenţă medicală, trimiteri de reviste şi ziare în limba maternă, la contacte cu reprezentanţii birourilor militare din ţările de proveniență, aveau acces neîngrădit la serviciile divine, în anumite condiţii puteau locui chiar în particular (bolnavii, invalizii, ofiţerii, intelectualii), li se permiteau vizite din partea rudelor apropiate, ba chiar şi cununii cu persoanele de aceeaşi religie. Având în vedere circumstanţele, vremurile de război şi tabăra de prizonieri, aceste măsuri erau mai mult decât liberale. De altfel, ele erau şi un fel de carte de vizită lăsată în urma sa de Ştefánik şi, concomitent, de bună seamă şi reacţia Consiliului Naţional Ceho-Slovac la cele raportate de el cu privire la misiunea în România.

Documentele de arhivă prezintă şi alte aspecte concrete despre slovaci. Documentul nr. 585, ordinul şefului Statului-Major, Constantin Prezan, arată expres „ ca 70 de slovaci să fie primiţi la spitalul din Eghideni, în calitate de sanitari pentru îngrijirea răniţilor sau ca personal de serviciu." Pe acelaşi document a fost adăugat de mână(poate chiar de însuşi Prezan)un comentariu: şi în continuare se va cerceta, dacă în taberele de prizonieri se află şi alţi slovaci, câţi dintre aceştia sunt sănătoşi şi câţi bolnavi...

Documentul nr. 587 cere acelaşi lucru comandanţilor taberelor din Şipot, Măstăcani, Bârlad şi Galaţi (tabăra din Tecuci nu se mai afla în centrul atenţiei), la care se mai adaugă solicitarea informaţiei privind numărul celor din lazaret, precum şi al celor plecaţi la munci..."

Efectivele prizonierilor concentraţi de Ştefánik la Bârlad diferă, oscilând între 1500 până la 4000[28]. La drept vorbind, întocmirea unei evidenţe exacte era îngreunată de soldaţii aparţinând altor naţiuni, subnutriţia, tifosul, plecările samavolnice, unii erau internaţi în lazarete etc. Care a fost până la urmă soarta prizonierilor slovaci şi cehi din taberele de prizonieri din România? Un număr de 428 de prizonieri au ajuns în cursul lunii ianuarie 1918 împreună cu alsacienii şi lotaringienii la Chişinău şi prin Arhangelsk la Brest. Doar în cursul anului 1917 au ajuns în Franţa pe această cale 2900 de alsacieni şi lotaringieni. Faptul că s-au strâns rapid şi au plecat în masă dovedeşte că mulţi dintre ei au căzut (cu plăcere) în prizonierat rus imediat la începutul războiului, iar alţii în timpul luptelor duse cu succes de către armata română la Mărăşeşti şi Oituz în luna august 1917. Organele franceze nu intenţionau, din diverse motive, să-i trimită în Rusia[29]. Ţarul rus, în cursul lunii ianuarie 1917, nu numai că a permis transferul unei anumite părţi a prizonierilor în Franţa, ba chiar a aprobat oficial, la insistenţele mareşalului Joffre (în spatele cererii remise de gen.Janin se afla Ştefánik), formarea legiunilor ceho-slovace. Ceilalţi prizonieri slovaci şi cehi din taberele de prizonieri de

război din România pleacă deci, treptat, spre Kiev, unde sunt înrolaţi în unităţi mixte cu cei care se aflau în Rusia[30]. Transferul legionarilor cehi şi slovaci în Franţa în efective de masă, a eşuat după revoluţia bolşevică. Cei 428 de soldaţi menţionaţi formau doar unul dintre primii piloni de susţinere ai legiunilor ceho-slovace din Franţa.

Cât priveşte soarta Misiunii Militare Franceze în România, după semnarea armistiţiului dintre România şi Germania din 17 decembrie 1917 a fost obligată să părăsească temporar teritoriul României. Gen. Berthelot însă a revenit în noiembrie 1918 la Bucureşti în fruntea unei expediţii şi a accelerat retragerea unităţilor germane din Bucureşti. Aceasta însă se întâmpla în perioada cînd Germania accepta condiţiile capitulării[31].

Materialele obţinute din arhivele militare româneşti ne permit o cunoaştere mai bună nu numai a împrejurărilor referitoare la şederea şi activitatea lui Štefánik în România, ci şi a relaţiilor dintre rege versus politicieni şi conducerea armatei, a atmosferei din epocă, a situaţiei din armată şi a celei economice, ne fac cunoscute impresiile unor străini avizaţi referitor la raporturile militare ruso-române, dar şi aspecte de limbă, ce decurg din corespondenţă, unităţile lexicale specifice epocii, calcurile şi franţuzismele nefiind nicidecum o raritate la vremea respectivă. Ele permit, de asemenea, dezvăluirea regulilor sui-generis şi microclimatul din taberele de prizonieri până la venirea lui Štefánik şi după plecarea acestuia. Ne-au permis, pe lângă altele, să-l prezentăm pe Štefánik acţionând în condiţiile „muncii de jos", departe de ministere şi state-majore, condiţii care puneau în primejdie viaţa, îl obligau să se confrunte cu situaţii birocratice neplăcute şi să facă faţă unei igiene precare.

De un deosebit interes ar fi şi identificarea la Piteşti a altor documente inclusiv liste cu prizonieri, întrucât personal nu am reuşit să facem copii xerox de pe întregul volum de materiale din cauza numărului mare de pagini. Ar fi utilă şi cercetarea arhivelor şi muzeelor, eventual a cronicilor din localităţile unde odinioară se aflau taberele. Ar fi de văzut, îndeosebi, muzeul regional din Vrancea. De bună seamă rezultate concrete ar aduce, de asemenea, un program de cercetare comună a oamenilor de ştiinţă români şi slovaci. Nu ne referim doar la reputaţii „ štefánikologi" din ambele părţi (în România aceştia sunt spre pildă A. Porţeanu şi C.M. Lungu), ci mai ales la acei istorici care s-au specializat pe primul război mondial, inclusiv istoricii militari. Lucrarea de faţă, poate, va constitui un imbold pentru cele două secţii ale Comisiei Mixte de Istorie, Slovaco-Română.

P.S. Din 4 mai 2001 se află pe faţada ambasadei Slovaciei din Bucureşti o placă comemorativă din bronz a lui Ştefanik, realizată cu ajutorul substanţial prietenilor statornici ai Slovaciei din Sibiu în frunte cu d-nii prof. C. Lungu şi I. Cândea. Slovacia le mulţumeşte.

Bibliography:

1. E. Campus, *Thomas Masaryk,* in *Illustrious diplomats.* Political Publishing House, Bucharest, 1983.
2. Marián Hronský, *Milan Rastislav Štefánik and the foreign Czechoslovakian army - the legions,* in *Zborník.*
3. Dušan Kováč, *Twelve Men at the Great War: Maurice Janin and Milan Rastislav Štefánik,* in "Guerres Mondiales et conflits contemporains", April 1993, nr. 169.
4. V. S. Mamatey, *The United States and East-Central Europe,* Princeton, 1957.
5. Ioan Saizu, *New Landmarks in the Romanian-Czech Relations, Octomber 1917 T.G. Masaryk at Mărăşeşti in 1917. On the eastern front,* Focşani, 1997

Note:

1. Misiunea lui Štefánik în România nu a constituit, până în prezent, obiectul unor studii detaliate. Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice din Piteşti a permis, în anul 2000, la cererea Ambasadei Republicii Slovace din Bucureşti, accesul la sursele arhivistice necesare unei atari cercetări. Pentru căutarea şi executarea de xerocopii ale acestora aducem mulţumiri pe această cale cu osebire domnului col. Gh. Nicolescu şi domnului Štefan Unatinský. Copiile acestor documente pot fi comparate, corelate şi completate cu lucrarea amplă şi bine documentată, conţinînd date exactă, a lui Jean Grandhom, *La mission Berthelot en Roumanie et dans la Russie méridionale,* Service historique de l'armée de terre, Paris, 1999. Am făcut uz , de asemenea, de actele colocviului dedicat personalităţii generalului slovac, *Milan Rastislav Štefánik, astronome, soldat, grande figure franco-slovaque et européenne.* (coordonatorul volumului: Bohumila Ferenčuhová). Misiunea lui Štefánik în Romania constituie tema contribuţiilor cercetătorilor Zuzana Stanova-Faivre Dupaigre şi Marian Hronský. Volumul a fost editat de Societatea Pentru Istoria şi Cultura Europei Centrale şi de Est, 1999, în cadrul proiectului VEGA 2/4089/99.
Traducerea neoficială din limbile franceză şi română a documentelor de arhivă (versiune slovacă), aparţine autorului. Traducerea prezentului articol din limba slovacă în limba română a fost posibilă datorită bunăvoinţei d-nei conf.dr. Dagmar Maria Ânoca.
2. Ioan Saizu, *Repere noi în relaţiile româno-cehe,* Octombrie 1917 T.G. Masaryk la Mărăşeşti în 1917. Pe frontul de Est, Focşani, 1997, pp. 275-292. T.G. Masaryk s-a aflat în nord-estul României între 21 octombrie 1917 şi - probabil - până la 1 noiembrie 1917.
3. Concretizate în decretul privind armata cehoslovacă din Franţa, din data de 16.12.1917, la care se adaugă statutul din

7.2.1918; M. Hronský, *Légie vo Francúzsku*, în „Historická revue", 5/99, p.16.
În acest sens, presupunem că doar istoricilor militari le e cunoscut faptul că pe teritoriul României, încă înaintea misiunii lui Štefánik şi Masaryk, au luptat împotriva Puterilor Centrale numeroşi combatanţi cehi şi slovaci. Este vorba de aproximativ 500 de cehi şi slovaci (în majoritate ofiţeri şi subofiţeri) care au trecut în vremea prizonieratului la ruşi din Odesa la corpul de voluntari sârbi. Sub comanda colonelului Hagici au participat la luptele împotriva unităţilor bulgare şi turce în Dobrogea lângă Medgidia în septembrie 1916. Monumentul ridicat în acele locuri aminteşte până în zilele noastre de luptele purtate.
4. E. Campus, *Thomas Masaryk*, în *Diplomaţi iluştri*. Editura politică, Bucureşti, 1983, t.IV, p. 268-270.
5. Zuzana Stanová-Faivre Dupaigre, *op.cit.*, p. 44.
6. Zuzana Stanová-Faivre Dupaigre, *op.cit.*, p. 42.
7. Ibidem.
8. Dušan Kováč, *Deux hommes dans la Grande Guerre: Maurice Janin et Milan Rastislav Štefánik*, în "Guerres Mondiales et conflits contemporains", avril 1993, nr. 169, pp. 51-58.
9. Zuzana Stanová-Faivre Dupaigre, *op.cit.*, p. 42.
10. După întoarcerea sa din Rusia pe data de 13 februarie 1917, Štefánik îi pune în vedere lui Beneš că onoarea şi mândria sa naţională îl determină să întrerupă orice legătură cu Durich, întrucât acesta a adus prejudicii intereselor Consiliului Naţional Ceho-Slovac pe lângă comandamentul rus şi a pus sub semnul întrebării onestitatea membrilor acestuia în privinţa cauzei slave. Štefánik, din aceste considerente, l-a scos din rândul Consiliului. Această intervenţie, Štefánik, de asemenea, o aduce la cunoştinţa Ministerului de Externe al Franţei. *Ibidem*, p. 3,
11. *Ibidem*, p.49/14. Părerile asupra organizării politice şi teritoriale postbelice a Cehici şi Slovaciei, resp. ambelor unite, sufereau modificări frecvente în timpul războiului; spre pildă, istoricul slovac cu stagiu îndelungat în exil, prof. M.Ďurica, în cuvântul său solemn din data de 5 mai 2003 în localitatea Ivanka pri Dunaji (în perimetrul catastral al acestei localităţi din Slovacia, pe data de 4 mai 1919 Štefánik s-a prăbuşit cu avionul, pe locul tragediei fiind ulterior ridicat un monument sub formă de piramidă), a arătat că Štefánik din luna aprilie 1918, după o perioadă mai lungă de timp, petrecută în Italia, reflecta asupra ideii de a făuri un regat ceho-slovac, de uniune personală cu regatul Italiei. Principele italian urma, conform afirmaţiilor prof. M.Ďurica, să acorde Slovaciei statutul de independenţă, conducerea fiind asigurată de un locţiitor (în persoana lui Štefánik?), numit de către principe.
12. Gen.Berthelot a purces la trierea alsacienilor şi lotaringienilor din motive de logică. "Românilor le-ar veni foarte greu să priceapă de ce acordăm atâta atenţie cehilor şi manifestăm dezinteres pentru conaţionalii noştri din zonele anexate..." Jean Gradhom, *op.cit.*, p. 752.
13. Zuzana Stanová-Faivre Dupaigre, *op.cit.*, p. 43.
14. V.S. Mamatey, *The United States and East-central Europe*, Princeton, 1957, p. 129.
15. Românii din America nu au format o unitate de sine stătătoare în Franţa; campania de recrutare a activiştilor din România s-a soldat cu un eşec în S.U.A., iar românii din America au luptat în cadrul a două batalioane speciale din armata americană. V. T.Podea, *Transilvania*, Editura Fundaţiei Culturale, s.a. (reeditare a originalului din 1936, fără anul apariţiei, ISBN 973-9155-12-X), pp. 120-126, 174-175.
16. Generalul rus Gurko l-a învinuit pe Berthelot în cadrul unei conversaţii, mai în glumă, mai în serios, că ar fi "mai român decât înşişi românii", imputându-i chiar întâlnirile sale regulate cu regele român. "Ce interese vă conduc, ca armata română să fie reformată şi încă atât de repede?"- încerca să afle Gurko. Discuţia i-a lăsat lui Berthelot impresia că intenţia ascunsă a ruşilor era "să obţină din partea României achitarea notei de plată pentru efortul depus de Rusia pentru cucerirea ei." Jean Gradhom, *op.cit.*, p. 503.
17. Gen. Berthelot a reuşit în cele din urmă să formeze o armată română operativă numărând 20 de divizii şi aproape o jumătate de milion de soldaţi. După terminarea războiului armata română, bine pregătită, a intervenit prompt împotriva agitatorilor bolşevici şi naţionaliştilor ucraineni atât în Bucovina, cât şi în Basarabia. Col. *Dějiny Rumunska* (Kurt W. Treptow editor), Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2000, p. 252 şi urm.
18. Abia pe data de 14 aprilie 1919 România adoptă calendarul gregorian. Documentele citate, provenite din arhivele româneşti, sunt datate în marea majoritate conform ambelor calendare. Calendarul iulian "rămânea în urmă" faţă de cel gregorian cu 13 zile. Pentru o mai bună orientare în cronologia faptelor, toate datele din text respectă calendarul gregorian.
19. Jean Grandhom, *op.cit.*, p. 372.
20. Ibidem, p. 722.
21. Centrul de Cercetare şi Păstrare a Arhivelor Militare Istorice, Unitatea Militară nr. 02405, Piteşti, fondul 5456, dosarul 984; de acum încolo, toate documentele de arhivă utilizate provin din acest dosar.
22. Ibidem, dosarul 462.
23. Jean Grandhom, *op.cit.*, p. 723.
24. Gardienii din tabere sunt calificaţi de documentele franceze drept "indivizi brutali şi răzbunători". Ibidem, p. 752.
25. Ibidem, p. 723.
26. Marián Hronský, *Milan Rastislav Štefánik et l' armée étrangère tchécoslovaque – les légions*, în *Zborník*..., pp. 54-56.
27. Jean Grandhom, *op.cit.*, p. 723.
28. Ibidem. Majoritatea surselor indică în jur de 1800 cehi şi slovaci.
29. Jean Grandhom, *op.cit.*, 753.
30. Ibidem, p. 724.
31. Conform celor povestite de persoanele din localitatea de frontieră Nădlac (centru al slovacilor din România), care îşi mai aduceau aminte de evenimentele petrecute, gen. M.R. Štefánik, după capitularea Germaniei şi Austro-Ungariei l-ar fi influenţat pe şeful francez al Comisiei de Demarcare care stabilea în 1919 frontiera dintre România şi Ungaria. La cererea fratelui lui Štefánik, preot evanghelic la Nădlac, localitatea a fost împărţită în două, deşi iniţial urma să aparţină în întregime Ungariei.